ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертацію на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук
Оксани Степанівни Вербовецької
«Неофіційна антропонімія Тернопільщини».-
Тернопіль, 2016.-210 с.+ Додатки.

Якщо для апелятивної лексики важливою ознакою виступає літературний або діалектний статус конкретних її одиниць, то у сфері пропріальної лексики визначальну роль має розрізнення офіційних та неофіційних власних назв. Дуже часто (не без впливу апелятивів) неофіційні власні назви прирівнюють до діалектних: ціла низка ґрунтових досліджень антропонімії Закарпаття, Буковини, Волині, та інших регіонів України демонструє саме такий підхід. Однак поняття «діалектна власна назва» та «неофіційна власна назва», хоча й мають багато спільного, та не є тотожними. Неофіційні власні назви, зокрема антропоніми, творять автономну пропріальну субсистему української мови, яка за давністю, широтою джерельної бази та виражальними можливостями переважає українську офіційну субсистему власних назв. Незважаючи на очевидну специфіку та важливі системотворчі ознаки неофіційної української антропонімії, ця субсистема пропріальної лексики досі не була предметом окремого вивчення, тому актуальність спеціального монографічного дослідження неофіційної антропонімії Терпопільщини, яке реалізувала Оксана Вербовецька, не викликає найменших сумнівів.

Чітко сформульована мета та амбітні дослідницькі завдання, ретельно опрацьовані за допомогою традиційних і найсучасніших лінгвістичних методів та методик, дали змогу авторці кваліфікаційної праці вибудувати чітку й логічну структуру роботи, зробити висновки, виважені та аргументовані, важливі для глибшого розуміння природи живомовної неофіційної антропонімії Тернопільщини.

Незаперечним і дуже вагомим досягненням дисертантки треба кваліфікувати збір, систематизацію величезного та надійного фактичного матеріалу – «2750 варіантів 280 особових імен жителів Тернопільщини; 1778 сімейно-родових назв; 5100 індивідуальних та 190 групових прізвиськ» (с.8), власноруч зібраних експедиційним способом у 128 населених пунктах Тернопільської області. Це новий та надійний фактичний матеріал, за введення якого в науковий обіг українська ономастика, зокрема, ономастична лексикографія буде завдячувати Оксані Вербовецькій.

Кандидатська дисертація О.С.Вербовецької, безперечно, має важливе теоретичне значення: окреслення поняття «неофіційна антропонімія», виявлення специфіки неофіційного антропонімійного простору, зокрема його структури, мотиваційної бази, а також визначення місця та статусу неофіційної антропонімії в пропріальній системі української мови. Безсумнівна практична цінність рецензованої праці полягає в тому, що його результати можуть бути використані в працях з української ономастики та словотвору, при стилістичній нормалізації та законодавчому врегулюванні проблемних аспектів функціонування варіантів особових імен та прізвищ, в університетських курсах та спецкурсах з лексикології, ономастики, словотвору, стилістики, історії української мови, соціолінгвістики. Джерельна база кваліфікаційного дослідження Оксани Вербовецької матиме незаперечну вартість при укладанні українських ономастичних словників.

Успішна реалізація амбітної мети кваліфікаційного дослідження – «комплексний аналіз сучасних неофіційних іменувань жителів Тернопільської області» (с.7) – вимагала ретельного добору та вмілого використання різних методів та прийомів лінгвістичного дослідження. Скажемо відразу, що і з цим завданням Оксана Вербовецька успішно впоралася. Окремо хочемо відзначити широке використання авторкою математичного методу, яке дозволило їй переконливо представити кількісні характеристики аналізованих неофіційних антропонімів, однак у «Вступі» пані Оксана про це не згадала. Очевидно, як прикрий недогляд треба

кваліфікувати хибне ототожнення описового та структурного методів, яке випливає із формулювання «основний описовий (структурний) метод забезпечив всебічне розкриття функціональних семантико-конотативних та словотвірних особливостей неофіційних особових назв» (с.9).

У першому розділі кандидатської дисертації «Неофіційні іменування людей в українській антропонімії» Оксана Вербовецька зуміла з належною повнотою проаналізувати цілу низку важливих теоретичних проблем, що безпосередньо стосуються теми дисертаційного дослідження (структура офіційної та неофіційної системи іменувань українців; специфіка їх функціонування; стан досліджень неофіційних антропонімів в українській ономастиці; методи дослідження неофіційних антропонімів тощо). Детальне вивчення наукової літератури дало змогу дисертантці вказати на досягнення лінгвістів та виявити окремі прогалини у дослідженнях, які розглядають різні аспекти становлення та розвитку української неофіційної антропонімії та, що дуже важливо, подати власне бачення досліджуваної проблематики. О.Вербовецька з належною повнотою представила лінгвістичну (ономастичну) фахову літературу й дала кваліфіковану оцінку працям попередників. Глибоке опрацювання фахової літератури та аналіз зібраного матеріалу дозволили О.Вербовецькій точно описати взаємодію офіційної та неофіційної субсистем національного антропонімікону: «офіційні назви активно використовуються в неофіційній сфері або стають основою творення неофіційних іменувань чи замінюють компоненти офіційних в акті комунікації. Неофіційна сфера може корегувати офіційну, наприклад, офіційний іменник може розширюватися шляхом переходу варіантів імен в ранг офіційних і под.». Однак, на нашу думку, надто категоричним є твердження дослідниці, що «історично неофіційна система послужила джерелом офіційної» (с.13), яке не враховує, наприклад, засвоєння пропріальною системою української мови канонічних варіантів християнських імен. Дуже шкода, що, окреслюючи рамки української неофіційної антропонімії, пані Оксана уникає відповіді щодо генези імен пс

батькові, адже розуміння походження цього антропонімійного класу в українській мові визначає його належність до офіційної чи неофіційної антропонімії.

Авторка рецензованої праці дуже детально описала обсяг поняття «неофіційне іменування» та запропонувала принципи розмежування різних груп неофіційних іменувань та їх класифікацію. Цю непросту теоретичну проблему пані Оксана розв'язує завдяки творчому осмисленню праць попередників та ретельному опрацюванню власноруч зібраного фактичного матеріалу. Вона переконливо обґрунтувала виділення «таких груп неофіційних іменувань у сільському антропоніміконі Тернопільщини: розмовні варіанти особових імен, прізвиська (індивідуальні та групові), родичівські назви та сімейно-родові іменування» (с.49). Шкода, однак, що в означенні неофіційних антропонімів, запропонованому авторкою у висновках до першого розділу, не наголошено, що неофіційні антропоніми, як правило, виконують характеристичну та емоційно-оцінну функції (див. с.61). На нашу думку, опис неофіційного антропонімійного простору Тернопільщини був би повнішим, якби з поля зору пані Оксани не уникнули нечисленні одиниці таких антропонімних класів, як псевдо вояків УПА та так звані «позивні» учасників АТО. У першому розділі дисертації також дуже ретельно описано методи та аспекти дослідження неофіційних антропонімів, що, окрім іншого, засвідчує добру лінгвістичну підготовку авторки.

Другий розділ кваліфікаційного дослідження О.Вербовецької - «Особові імена жителів Тернопільщини в неофіційній сфері іменування». Тут авторка піддає детальному аналізу соціолінгвістичні особливості іменника та варіантність особових імен жителів Тернопільщини і їх конотативні особливості. За сферою використання О.Вербовецька цілком слушно поділяє варіанти імен на загальнонаціональні, локальні, що вживаються у межах одного населеного пункту, району, регіону) та індивідуальні, внутрішньосімейні (побутують у межах однієї родини). Наприклад, офіційному імені *Марія* відповідає загальнонаціональний варіант *Марійка*,

локальний – *Мариська*, внутрішньосімейний – *Муся* Авторці пощастило виявити окремі структурні ознаки місцевих іменних варіантів, до числа яких вона, наприклад, зараховує «пом'якшення кінцевого приголосного повної основи офіційного імені (*Богдан'*, *Іван'*)». За спостереженнями пані Оксани локальне поширення також можуть мати «інтонація та наголос, які надають варіантам імен певних експресивних відтінків». Однак, описуючи ознаки локальних варіантів, Оксана Вербовецька без достатніх та те підстав твердить, що локальні варіанти вживаються у межах «закритої антропосистеми – одного населеного пункту, району, регіону» (с.71). Будь-яка регіональна антропонімна субсистема не є закритою, бо саме завдяки відкритості вона може успішно функціонувати та, що дуже важливо, розвиватися. Тут, очевидно, є підстави говорити про територіально обмежену сферу функціонування локальних іменних варіантів, а не закритість антропосистеми.

Описуючи варіантність особових імен, Оксана Вербовецька зосереджується на словотвірних, або «словотвірно-структурних» варіантах, бо, на її думку, в неофіційному вжитку саме вони виявляються найвиразніше. Спираючись на дослідження попередників, зокрема П.П.Чучки та Р.Й.Керсти, пані Оксана ретельно класифікує численні словотвірні іменні варіанти, враховуючи не лише їх структурні особливості, а й емоційно-оцінний потенціал. Дуже позитивно, що при аналізі варіантів особових імен, поширених на Тернопільщині, авторка подає паралелі із інших регіонів України, використовуючи при цьому праці П.Чучки, І. Ковалика, К. Лук'янюка, О. Нестерчук, С. Павелко, Н. Шульської, Г. Оніщук та ін. Завдяки такому підходу дисертантці вдалося точніше окреслити межі поширення певних іменних варіантів, а також глибше осмислити діалектику регіонального та загальнонаціонального в українській антропонімії.

Словотвірний аналіз іменних варіантів Тернопільської області Оксана Вербовецька реалізувала досить фахово, проте окремі твердження дослідниці мають щонайменше дискусійний характер. Так, пані Оксана, очевидно,

солідаризуються з твердженням проф.А.Коваль, що «певна часточка фамільярної зверхності чи зневаги в імені з суфіксом *–к-* зберігається (кажуть, що почуття рівності, шанобливості в ставленні до інших, загальна культура і ввічливість людини автоматично виключає суфікс *-к-* з імен при називанні)» (с.81-82), однак ще Б.Грінченко у коротенькій передмові до словника «Крестные имена людей» наголошував, що «дуже часто імена, які за формою э здрібнілими, вживаються в народі як основні, такі, наприклад, *Грицько, Харько, Химка* та ін.». Наймення відомої героїні І.Котляревського (*Наталка* Полтавка), письменниці *Марійки* Підгорянки або ж варіанти *Панько, Грицько*, якими називалися Куліш та Квітка-Основ'яненко, також підтверджують слова Б.Грінченка.

На нашу думку, іменні варіанти на зразок *Діма, Дімон* нема підстав вважати похідними утвореннями від українських (офіційних, загальнонаціональних чи канонічних) варіантів *Дмитро (Митро)* або *Димитрій* (с.86), оскільки це запозичення з російської мови (про що ясно свідчить їх фонетична структура), а тому їх варто кваліфікувати лексичними, а не словотвірними варіантами.

У третьому розділі кваліфікаційної праці О.Вербовецької – «Прізвиська жителів Тернопільщини» - безпосередньому аналізу фактичного матеріалу передує розлоге узагальнення доробку українських та зарубіжних ономастів у царині вивчення прізвиськ. Дисертантці вдалося правильно вказати основні напрямки дослідження Завдяки тому, що Оксана Вербовецька власноруч і дуже сумлінно збирала фактичний матеріал, їй вдалося вичерпно та переконливо представити мотиваційні типи прізвиськ Тернопілля, що дуже важливо не лише з огляду завдань рецензованої праці, а й для глибшого розуміння принципів номінації. Прізвиська, мотивовані особовими іменами, прізвищами чи іменами по батькові, складають периферію субсистеми прізвиськ, вони більшою чи меншою мірою зберігають ознаки своїх первісних антропонімних класів. Прізвиська, мотивовані зовнішніми та внутрішніми ознаками чи особливостями поведінки денотатів, є осердям

субсистеми прізвиськ, саме вони сповна віддзеркалюють специфічні риси одиниць цього антропонімного класу. Представлений у цьому підрозділі фактичний матеріал, має особливу цінність, бо в ньому яскраво виражена індивідуальна іменотворчість мовців, він допомагає глибше збагнути словотвірний та ономасіологічний аспекти трансонімізації між одиницями різних антропонімійних класів. Аналіз мотиваційної бази прізвиськ О.Вербовецька реалізувала досить фахово, однак в окремих випадках тлумачення мотивації прізвиськ є дискусійними. Наприклад, прізвиська *Доня* (дуже піклується про своїх батьків) та *Ксерокс* (має брата-близнюка) пані Оксана вважає мотивованими «сімейними, родинними стосунками або свояцтвом» (с.124), тоді як, на нашу думку, *Доня* мотивована «внутрішніми ознаками чи особливостями поведінки», а *Ксерокс* «зовнішністю денотата».

«Неофіційні родичівські та сімейно-родові іменування жителів Тернопільщини» - це четвертий розділ дисертації О.Вербовецької, в якому авторка аналізує одиниці традиційних антропонімних класів (патроніми, матроніми, андроніми, гінеконіми, пропатроніми, проматроніми), які творять дуже самобутню частину неофіційного антропонімійного простору досліджуваного регіону. Пані Оксана не лише розкриває онімну семантику родичівських та сімейно-родових іменувань, а також описує способи їх творення., а й обґрунтовує переваги термінів «родичівське іменування», «сімейно-родове іменування» та ретельно окреслює обсяг позначуваного ними понять (с.155).

Висновки до дисертації чіткі, логічні, цілком випливають з проведеного аналізу фактичного матеріалу. Ретельні кількісні підрахунки, широко представлені у висновковій частині кваліфікаційного дослідження О.Вербовецької, мають необхідну доказову силу для як для з'ясування структури неофіційного атропонімійного простору Тернопільщини, так і для оцінки частоти вживання окремих онімів та їх варіантів.

Окремо і дуже схвально треба оцінити «Додатки» до дисертації Оксани Вербовецької («Словник особових імен та їх варіантів на Тернопільщині»,

«Словник індивідуальних прізвиськ жителів Тернопільщини», «Словник групових прізвиськ жителів Тернопільщини», «Словник сімейно-родових іменувань жителів Тернопільщини»). Це не звичайні додаткові або допоміжні матеріали до «основного» тексту дисертації, а окремі, завершені дослідження, які наочно представляють усе розмаїття неофіційної антропонімії Тернопільської області та, ми переконані, стане в пригоді багатьом дослідникам української пропріальної лексики.

Основні положення кандидатської дисертації О.Вербовецької з достатньою повнотою висвітлено у 12 одноосібних науковий публікаціях, 9 із них надруковано у фахових, а дві - у закордонних виданнях.

Дисертація О.С.Вербовецької «Неофіційна антропонімія Тернопільщини» відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 «Порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Це кваліфіковане, різнобічне та самостійне дослідження цікавої та актуальної проблеми, а його автор – Оксана Степанівна Вербовецька – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Доктор філологічних наук,
професор,
директор НДІ україністики імені М.Мольнара
при Ужгородському національному університеті Любомир Белей
20.09.2016 р.

Підпис проф.Л.О.Белея підтверджую
Вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»
Доц.О.О.Мельник

Міністерство освіти і науки України • Державний вищий навчальний заклад • Ужгородський національний університет • Ужгород • Код 02070832

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
НДОР 03.02-11/950
28 09 2016